
ТАВРІЙСЬКИЙ ВІСНИК ОСВІТИ

Науково-методичний журнал

№ 2

2003

Засновник: Південноукраїнський регіональний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів

Свідоцтво про державну реєстрацію серія ХС № 227 від
3.12.2002

Видається з 2003 року

Редакційна колегія:

Головний редактор А.М. Зубко
Заступник головного редактора Т.Г.Морева
Відповідальний секретар В.В.Кузьменко
Технічний редактор Л.А.Гончаренко
Б.М.Андрієвський
А.М.Войтинський
Є.П.Голобородько
В.В.Клименко
Г.О.Михайловська
В.В.Олійник
М.І.Пентиліук
В.К.Сидоренко
О.В.Саган
Л.І.Слободенюк
Н.В.Слюсаренко
Г.Л.Черепанова
Г.С.Юзбашева

Комп'ютерна верстка – І.В.Воскова, П.Л.Ковальов

Адреса редакції: Південноукраїнський регіональний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів
вул. Покришева, 41
м. Херсон 73034
Тел. (0552) 54-02-00

Редакція рукописів не рецензує і не повертає.
Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії
Редакція не листується ні з авторами, ні з читачами

ЗМІСТ

Історія освіти

Добенько О.В. Історичні передумови виникнення професійної
орієнтації 5

Кузьменко В.В. Формування світогляду у дітей засобами
української народної мудрості 22

Наука – школі

Водотика С.Г., Водотика Т.С. Використання мемуарів на
уроках історії: Херсонщина 1900-1921 рр. у спогадах наших
земляків 31

Голобородько Я.Ю. Освітня інтерпретація таврізнавства у
контексті національної педагогічної практики 45

✓ Кузьмич Л.В. Шляхи формування української математичної
термінології 51

Пермінова Л.А. Фактори розвитку творчого мислення
молодших школярів 55

Рідкоус О.В. Психолого-педагогічні аспекти гендерного
виховання дітей 69

Сидоренко В.К., Юсупова М.Ф. Навчання графічним
дисциплінам з використанням комп'ютерно-орієнтованих
дидактичних засобів 76

Слободенюк Л.І. Багатогранність обдарованості дошкільнят і
молодших школярів 87

Інновація: теорія і практика

Морев О.О. Формування творчої особистості в умовах
сучасної загальноосвітньої школи 102

Пугачова Н.І., Ліновицька Г.А. Практична спрямованість
шкільного курсу біології 106

Стребна О.В. Особистісно орієнтоване навчання в практиці
роботи початкової школи 110

Фокіна Т.Ю. Формування особистості на принципах
толерантності 119

Освіта впродовж життя

Верещака М.П., Верещака Т.Ю. Формування навичок з
безпеки життєдіяльності на заняттях з електро-радіотехнічних
дисциплін 124

довготривалою і традиційною в системі освіти регіону чи держави. Оскільки в Україні тенденції регіоналізації ще значний час набиратимуть силу й ваги (у світі на геополітичному, геокультурному рівнях вони вже досить широко заявили про себе), то потреба, прикладом, у предметі "Таврієзнавство" чи "Основи таврієзнавства" цілком може виявити себе й через певний проміжок часу.

Нині ж більш доцільним видається актуалізація таврієзнавчої інформації, таврієзнавчого навчального матеріалу у процесі вивчення традиційних предметів і курсів. На це фактично спрямовує й чинна освітня програма з багатьох дисциплін, предметів. Так, у процесі вивчення шкільного курсу "Української літератури" програма передбачає проведення уроків з "Літератури рідного краю", під час вивчення "Історії України" відводяться години на ознайомлення з історією рідного регіону, краю тощо.

На те, що у перспективі цілком можливим є введення до структури регіональної освіти виокремленого предмета "Таврієзнавство" чи "Основи таврієзнавства", де б комплексно вивчалися базові відомості про історію, біосферу, географію, літературу, культуру Таврії, вказує та обставина, що у системі вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування на філологічних факультетах передбачається викладання курсу "Літературне краєзнавство", що його традиційно протягом значного терміну викладають на гуманітарних факультетах Херсонського державного університету. Аналогічні навчальні курси мають місце в університетах інших українських регіонів. Для слухачів Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів (м.Херсон) провідними вченими регулярно читаються спецкурси "Художні постаті Таврії", "Українські й російські письменники Херсонщини", "Микола Куліш – драматург світового масштабу", "Письменники українського півдня у національному та євро-світовому вимірі", проводяться науково-практичні конференції, присвячені найяскравішим письменникам-землякам тощо.

Таким чином, регіональні студії стали важливим чинником сучасної загальної та вищої освіти. Їхній фактаж, відкриття, концепції посідають вагоме місце не лише в розвитку сучасної національної науки, але й у системі національної освіти. У змісті сучасної загальної та вищої освіти доцільно посилювати вагу регіональних цінностей як вияву загальноукраїнських цінностей. Регіональні студії, серед яких чільне місце посідає таврієзнавство, що заявило про себе як про новий науковий

напрямок, доцільно повніше, різноманітніше використовувати у змісті чинної освіти.

На нинішній стадії розвитку національної освіти та педагогічної думки таврієзнавство доцільно реалізовувати й апробувати як систематичний цикл занять і знань про розвиток Таврійського краю, використовуючи для цього навчальні курси та дисципліни в межах чинної програми. У перспективі можливим є введення спеціальних предметів, зорієнтованих на виокремлене комплексне вивчення таврієзнавства (як й інших студій регіонального спрямування). Таке уведення повинно мати довгостроковий характер, і таке рішення має бути ретельно підготовленим на рівні наукових концепцій, навчально-методичної забезпеченості, кадрового потенціалу.

Кузьмич Л.В.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

В історії становлення й розвитку української математичної освіти на Україні важливе місце посідає питання про розробку української математичної термінології. Історичні умови впродовж багатьох років і навіть століть для української науки та культури були тяжкими: суцільна заборона української мови в школах, письменництві, книгодрукуванні (наприклад, 1863 року – відомий Валусьвський циркуляр про заборону друкування українською мовою, в 1876 році – Ємський указ Олександра II про заборону українського письменництва, закриття шкіл з українською мовою навчання тощо). Українська мова в школах була фактично заборонена, і хоч з другої половини XIX ст. розгорнулася гостра боротьба за створення на Україні шкіл з рідною мовою навчання, до 1917 року на території України, що входила до складу Російської імперії, не було жодної державної школи з українською мовою викладання. Отже, й підручники з математики українською мовою не видавалися.

В той же час на території України, що входила до складу Австрійської імперії, з другої половини XIX ст. видавалися шкільні підручники з математики українською мовою. Спочатку це були перекладені з німецької мови підручники Ф.Мочніка, а згодом з'явилися й оригінальні підручники О.Савицького, П.Огоновського, В.Левицького та інших авторів. Саме в цих підручниках, а також у математичних статтях, що друкувалися у виданнях Наукового товариства імені Т.Г.Шевченка (НТШ),

створеного в 1873 р. у Львові, й формувалася українська математична термінологія.

11 травня 1893 р. відбулися загальні збори НТШ, на котрих було утворено математично-природничо-лікарську секцію, директором якої обрано І.Верхратського – засновника українського природознавства, автора перших підручників та творця української термінології з різних природничих наук. До складу секції входило 54 чоловіки, серед них троє математиків: П.Огоновський, В.Левицький та К.Глібовицький. Вже на п'ятому засіданні секції молодому випускникові Львівського університету В.Левицькому було доручено укласти українську фізичну і математичну термінологію. За півроку він підготував матеріали до термінології з механіки. У VII томі "Записок НТШ" (1895 р.) В.Левицький після статті "Еліптичні функції модулів" друкує "Додатки до термінології математичної", які містили 69 термінів, поданих у вигляді українсько-німецького словника. Це була перша публікація українських математичних термінів.

У передмові до першого тому "Збірника" (1897 р.) І.Верхратський звертався до земляків: "Наш язык лише тоді зможе добувати собі одвітного і гідного становища, коли розвинеться настільки, щоби міг стати поруч з образованими язяками других європейських народів, яко довідний середник зв'язкового і определеного вираження мислей на всіх полях людського умства. Мусить проте наш язык виробити собі одвітну термінологію в рїжних вітах людських знань, мусить одвітно використовувати все багатство рідної слєзнї, а заразом прямувати до потрібної прецизїї, яку стрїчаєм у других язяках щасливіше розвитих. Без тих підвалин і думати годї про ширший розвиток науки в рідній бесїді".

Перша спроба систематизації української математичної термінології була зроблена за дорученням "язикової комісії" НТШ В.Левицьким. Видані ним у 1902 р. "Матеріяли до математичної термінології"[1] стали основним джерелом ряду наступних термінологічних праць, створених у першій чверті ХХ ст. Словник В.Левицького, побудований як українсько-німецький, складався з двох частин – елементарної та вищої математики, і охоплював близько двох тисяч термінів. Звичайно, словник не був повним, і мав ряд недоліків: містив ряд термінів, утворених перекладом з грецької, латинської мов (прогресія – поступ, хорда – тятива, центр – осередок, катет – прямка, гіпотенуза – протипрямка та інші), які не прижились. Відчувався вплив русизмів та полонізмів (число мнїме, число совершенно, условно, скобка, колибаючийся, луч, лінія ланцова, двигар (носій), віддалене,

відклонене тощо). Вживались вузько локальні слова (тягла – неперервна, виложник – визначник, безоглядно – абсолютно, промір – діаметр та інші). При використанні інтернаціональної термінології принципи її граматичного й правописного оформлення в українській мові були не усталені (льогаритм, аналіза, модул, лемма, призматод, еліпсоїд, аксіом, теорем, трапез та ін).

Деяку роботу з розробки української математичної термінології проводило й засноване в 1906 р. Українське наукове товариство в Києві, стараннями якого спільно з математичною комісією Товариства шкільної освіти в 1917 р. були видані три окремі випуски з арифметики [2], алгебри [3] та геометрії [4], в яких давались не тільки окремі терміни, а й фразеологічний матеріал. Але й там відчувався вплив "Матеріялів" В.Левицького (рівнораменний трикутник – рівнобедрений трикутник, вершок – вершина, простопад – перпендикуляр, різнобіжні прямі – паралельні прямі, пристайність трикутників – рівність або конгруентність трикутників тощо). Багато термінів подавались з їх синонімами, серед яких були і терміни інтернаціонального походження (діагональ – косина, перекутня; проекція – мет; зрізана піраміда – піраміда стята, пірамідний пень; циліндр – валок, вал; конус – стїжок). Звичайно, ці видання не повністю вирішували питання про шкільну математичну термінологію. Але вони відіграли певну позитивну роль, бо поряд з термінами, які пізніше були відхилені, містили і терміни, зокрема інтернаціонального походження, які закріпилися в українській математичній термінології.

Українські підручники видання 1917-1932 рр. мали неусталену, різнобіжну термінологію: кожен автор дотримувався своєї термінології.

К.Щербина у своїй праці [5] подав ряд цікавих, актуальних і на сьогодні, думок про доцільність вживання математичних термінів, поділяючи їх на наукові, педагогічні, національні. Проте він був проти "суцільної українізації" математичної термінології, вважаючи, що термін "елементи" кращий українського "первістки", "мінор" простіший і доступніший, ніж "підвизначник і т.д."

У 1924 р. виходить словник М.Чайковського [6], в якому ще більше, ніж у попередніх виданнях, було прагнення створювати **шпучні українські терміни** (безоглядний – абсолютний; гранка, руб – ребро; відрізна – абсциса; гранчак, стовп – призма; **гостриця** – піраміда; **уменшинок** – зменшуване і т.п.).

У 1925 р. Інститут української наукової мови випустив "Словник математичної термінології" (частина 1 – термінологія чистої математики) Ф.Калиновича [7]. І хоч тут теж відчувався вплив В.Левицького, та ще були використані праці науковців Д.Граве, М.Кравчука та ін. Словник містив терміни з елементарної та вищої математики, які зустрічались у літературних джерелах до 1921 р., але теж мав значні відхилення від інтернаціональної математичної (вирізок – сектор, сторч – перпендикуляр тощо) та наукової термінології.

У 20-х роках ХХ ст. роботу зі створення української математичної термінології проводили і одеські математики. При науково-дослідній кафедрі математики була створена спеціальна комісія на чолі з проф. Д.Крижанівським, яка ставила собі за мету створити російсько-українські словники шкільної термінології та фразеології з арифметики, алгебри, тригонометрії, аналітичної геометрії, математичного аналізу. На жаль, вийшла тільки одна частина – "Російсько-український словничок математичної термінології та фразеології. Алгебра". В основу його було покладено [7], але на відміну від останнього, одеський "Словничок" більш прихильно ставився до математичних термінів інтернаціонального походження, ставлячи їх на перше місце: діагоналя, косина; коефіцієнт, сучинник; мінор, підвизначник тощо.

Отже, у 20-х роках ХХ ст. ще не була розроблена українська математична термінологія, яка відповідала б вимогам того часу. Принципово новий етап в розробці української наукової математичної термінології, який завершився створенням сучасних російсько-українських термінологічних словників, починається з початку 30-х років ХХ ст.

1. Матеріали до математичної термінології. Зібрав д-р Володимир Левицький. (Відбитка зі Збірника математично-природописно-лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка. Т.VIII. Випуск II. – У Львові, 1902.
2. Програма систематичного курсу арифметики (аритметики) і термінологія. – К., 1917.
3. Проект алгебричної термінології. – К., 1917.
4. Проект геометричної термінології. (Програма основного курсу геометрії). – К., 1917.
5. Щербина К.М. Термінологія в елементарному курсі математики. – Одеса: Матезис, 1923.
6. Чайковський Микола. Систематичний словник української математичної термінології з позабучним українсько-російсько-німецьким покажчиком. Перша частина. Елементарна математика. – Берлін: вид. Української молоді, 1924.
7. Калинович Ф. Словник математичної термінології (проект). Ч.1.. Термінологія чистої математики. Зредагувала Математична Секція Природничого Відділу Інституту Української Наукової Мови ВУАН. – ДВУ, 1925.

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема формування творчої особистості, розвитку творчих здібностей, творчого ставлення до навчання у педагогіці української школи у своєму становленні й розвитку пройшла довгий шлях і спирається на здобутки етнопедagogіки, філософії, соціології, фізіології. Значний вплив на їх функціонування мають психолого-педагогічні теорії, ідеї, підходи Г.Сковороди, Т.Шевченка, К.Ушинського, С.Русової, А.Макаренка, В.Сухомлинського. У системі філософського значення розглядаються у роботах В.Сагатовського, В.Свідерського, В.Тутарінова та ін. Соціологи (В.Водзінська, В.Власова, М.Дьомін) пов'язують питання про ставлення людини до діяльності із моральними цінностями та розкривають роль соціальних факторів у розвитку ціннісного ставлення до творчості.

Психологія творчості вносить суттєвий вклад у вивчення різноманітних факторів, внаслідок впливу яких формується творча особистість (В.Вілюнас, В.Моргун, А.Пономарьов, Л.Якобсон). Дослідження В.Давидова, А.Дусавицького, В.Козакова підтверджують важливу роль теоретично обґрунтованих способів дій, а також методологічних знань, що дозволяють самостійно виробляти навчальні вміння, які стимулюють творчу активність та сприяють розвитку творчого мислення учнів.

Значне місце в теорії та практиці початкової освіти знайшло висвітлення проблеми визначення факторів і супутніх обставин, що позитивно впливають на розвиток творчого мислення дітей молодшого шкільного віку. Тому їх виявлення і врахування є однією з необхідних умов ефективної реалізації творчого мислення учнів.

До таких факторів перш за все належать соціальні, тобто замовлення суспільства на творчу особистість. Це відображено в основному концептуальному документі розвитку національної освіти України у чітко визначених стратегічних цілях: формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляція культури і духовності в усій різноманітності розвитку людини вітчизняних та світових зв'язків" [5, 6].